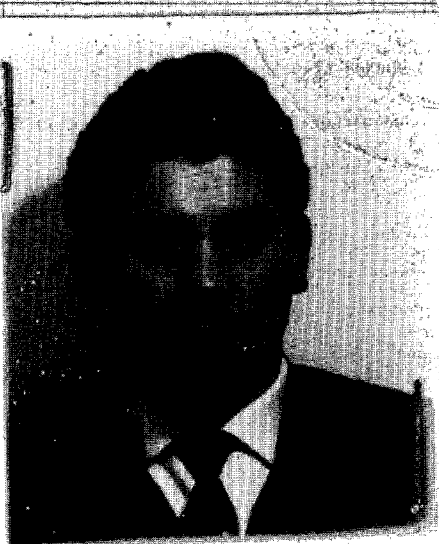


Le titulaire de ce certificat

N^o 55544

KOVACS Istvan.

Né à BU DAPEST. le 31.3.32.



Signature du
titulaire

Istvan Kovacs

**relève du mandat
du Haut Commissaire des Nations Unies
pour les Réfugiés**

Son dossier à la Délégation de l'U.N.H.C.R. en Belgique
porte le n^o C. 59964

Le Fonctionnaire Délégué,

A. P. Pomarantsev

Bruxelles, le

5 MAI 1958

**"In hun ogen waren we de helden
van de strijd tegen het communisme"**

**Over 1956, Hongaarse vluchtelingen
en hun herinneringen.**

Hendrik Defoort, erfgoedcoördinator Gent Cultuurstad

In navolging van de ons omringende landen ontwikkelt de Vlaamse overheid sinds een aantal jaren in hoog tempo een hedendaags cultureel erfgoedbeleid. Hierbij gaat ook heel wat aandacht naar de waarde van immaterieel, ontastbaar erfgoed.

Enerzijds dient dit erfgoed geconserveerd, maar anderzijds is het uiteraard cruciaal het ook te operationaliseren en aan te wenden om nieuwe inzichten te verwerven.

Daartoe wordt heel vaak een beroep gedaan op mondelinge geschiedenis. Gezien het thema 'Op Reis!' van de derde editie van het Erfgoedweekend (26-27 april 2003), werd vanuit Gent Cultuurstad de idee geopperd die oefening te maken voor een heel specifieke groep reizigers: de Hongaren die in 1956 massaal hun land ontvluchtten om elders een nieuw leven op te bouwen.

"Het Hongaarse volk wilde onafhankelijkheid, democratie en neutraliteit"⁽¹⁾.

Dat Jozef Stalin een halve eeuw geleden op 5 maart 1953 overleed, is geen enkel nieuwslezend of -kijkend individu ontgaan. Vrijwel onmiddellijk na zijn dood kwam een destalinisatieproces op gang. Een opmerkelijk versnellingsmoment in dit proces was de rede van zijn opvolger Nikita Chroesjtsjov op het twintigste partijcongres van de Sovjet-Unie in februari 1956. Chroesjtsjov veroordeelde er niet alleen de wreedheden van en de georkestreerde personencultus rond Stalin, maar gaf ook aan dat de stelling van Lenin over de onvermijdelijkheid van de oorlog tegen het imperialisme achterhaald was. Een koerswijziging die heel wat deining veroorzaakte.⁽²⁾ Het was niet alleen een grote schok voor tal van communisten in het Westen, maar het versterkte ook de

Document uitgereikt door het Hoog Commissariaat voor de Vluchtelingen van de VN aan een Hongaarse vluchteling

scheuring binnen het communistische blok. China doorbrak de sovjethegemonie van het wereldcommunisme en werd het centraal referentiepunt voor de communisten die de destalinisatie noch de vreedzame coëxistentie aanvaardden.⁽³⁾ In Oost-Europa, achter het IJzeren Gordijn, werd het verzet tegen de onderwerping aan de Sovjet-Unie overduidelijk. Zo vluchtten tijdens de paasdagen van april 1956 maar liefst 4000 Oost-Duitsers naar West-Berlijn en kwamen nauwelijks twee maanden later in het Poolse Poznan arbeiders in opstand tegen het communistische bewind. Op 23 oktober 1956 liep in de Hongaarse hoofdstad Boedapest een massale steunbetoging voor de Poolse liberalisatiebeweging compleet uit de hand, nadat de veiligheidspolitie het vuur had geopend op manifestanten die de gebouwen van de radio en de lokalen van de geheime politie bestormden.⁽⁴⁾ Een interventie van sovjettroepen 'normaliseerde' de situatie. De druk van onderuit maakte wel dat de gehate Ernő Gerő, als verpersoonlijking van het stalinistische bewind, diende af te treden. Als partijleider werd hij opgevolgd door János Kádár, een voormalig slachtoffer van de stalinistische terreur. De populaire communist Imre Nagy, die in 1955 door de stalinisten uit de partij was gezet, werd eerste minister.⁽⁵⁾ De machtswissel kwam evenwel te laat om de op gang gekomen dynamiek te keren. Als leider van de nieuwe regering waarin ook niet-communisten zetelden, onderschreef Nagy expliciet de eisen van de opstandelingen. Aanvankelijk leken ook de Sovjets bereid tot een aantal compromissen, wat moest blijken uit de terugtrekking van de sovjettroepen uit Boedapest. Een schijnvertoning, zo bleek: in de nacht van 31 oktober op 1 november 1956 trokken grote groepen sovjetsoldaten over de Hongaarse grens. Voor Chroesjtsjov en de zijnen kwam het eropaan de stalinisten geen argumenten tegen de destalinisatiepolitiek te bezorgen en het Westen diets te maken dat destalinisatie geenszins zwakheid en laksheid impliceerde. Imre Nagy kondigde op 1 november al aan dat Hongarije uit het Warschaupact trad en verzocht de grote mogendheden en de Verenigde Naties om de Hongaarse neutraliteit te erkennen.⁽⁶⁾

Vanaf oktober 1956 was de aandacht van de internationale gemeenschap echter volledig afgeleid naar de Suezcrisis. De Egyptische president Nasser had namelijk in juli 1956, met de steun van de Sovjets, de maatschappij die het geostrategisch bijzonder belangrijke Suezkanaal beheerde, genationaliseerd. De Fransen, Britten en Israëli's reageerden hierop met een militair offensief. Op 2 november 1956 veroordeelden de Verenigde Naties de aanval tegen Egypte en onder druk van de Amerikaanse president Eisenhower staakten Franse en Britse troepen op 7 november hun opmars tegen Nasser.⁽⁷⁾

Ondertussen hadden de Sovjets weliswaar vrij spel in Hongarije, waar slecht bewapende volksmilities en enkele eenheden van het Hongaarse leger onder leiding van Pál Maléter de sovjetinvasie trachtten te stuiten. Tegen 4 november, op nauwelijks enkele dagen tijd, werd de Hongaarse opstand "*in veel bloed gesmoord*".⁽⁸⁾ Imre Nagy werd afgezet en vervangen door János Kádár die voluit wilde meewerken met de Sovjets. De arbeidersraden weigerden evenwel de legimiteit van de nieuwe regering Kádár te erkennen en kondigden een algemene werkstaking af die aanhield tot januari 1957. Hoezeer het land ontwricht was bleek onder meer uit het feit dat de avondklok en het uitgaansver-

bod bleven gelden tot april 1957. Ondertussen kwamen al snel de eerste deportaties naar Siberië op gang. De Sovjet-Unie van haar kant legde de resoluties van de Verenigde Naties naast zich neer en weigerde zelfs een onderzoekscommissie van de VN in Hongarije toe te laten. In de sovjetretoriek heette het dat Nagy een terugkeer van het fascisme had nagestreefd en dat de hele opstand een schoolvoorbeeld was van een 'contrarevolutie'.

De reacties in België

Hoewel de Suezcrisis de internationale politieke agenda domineerde, maakte de Hongaarse opstand heel wat emoties los, ook in België. Symptomatisch was bijvoorbeeld het feit dat heel wat leden ontslag namen uit de Belgische Unie voor de Verdediging van de Vrede: *"De neutralistische pose die u aanneemt, of beter vereist, is de laatste tijd wat al te transparant geworden. Waar u ronkende titels en spetterende foto's vindt om het ingrijpen van Engeland en Frankrijk in Egypte (terecht!) aan de kaak te stellen, gunt u nauwelijks een halve bladzijde aan de moorddadige interventie van de sovjets in Hongarije. Ik houd er aan er thans op te drukken dat ik hoegenaamd niet meer verlang nog iets met uw vereniging te maken te hebben".*⁽⁹⁾ Reeds op 5 november 1956 trok een protestbetoging van voornamelijk studenten naar de sovjetambassade in Brussel en naar de kantoren van het communistische partijblad *De Rode Vaan*. Daags nadien brachten gelijkaardige acties maar liefst 10.000 mensen op de been in Brussel, Leuven, Gent en Luik en op 8 november werd een door de socialistische en christelijke vakbonden gesteunde oproep om het werk om 11 uur gedurende 5 minuten te onderbreken, goed opgevolgd.⁽¹⁰⁾

De interventie van het Rode Leger werd ook door alle politieke fracties veroordeeld, met uitzondering van de communistische partij die dit beschouwde als het kortwieken van Imre Nagy's fascistische plannen. *"Hoe moesten wij communisten dit alles verklaren?"*, aldus Bert Van Hoorick. Hij was niet de enige militant die naar aanleiding van de Hongaarse opstand de KP de rug toekeerde.⁽¹¹⁾ Ondanks het unanieme afkeuren van de het optreden van de Sovjets, dook de kwestie-Hongarije toch al snel op in het binnenlandse partijpolitieke discours. Zo hekelde de katholieke oppositie de hypocriete houding van de socialisten: eind oktober 1956 hadden premier Achilles Van Acker en minister van Buitenlandse Zaken Paul-Henri Spaak, beiden socialisten, in Moskou nog een cultureel akkoord ondertekend. Toen de uitvoering van het akkoord werd verdaagd, verweten de katholieken de socialisten dat ze inzake Hongarije dezelfde vrijheid verdedigden die ze in België onmogelijk maakten. Vrijheid was namelijk de centrale notie in de hele schoolstrijd die de binnenlandse politieke agenda domineerde en waarin de christelijke zuil diametraal tegenover de liberaal-socialistische coalitiepartners stond.⁽¹²⁾ *"Ook in Hongarije begon het met de schoolstrijd"*, heette het in de katholieke pers.



Aankomst van Hongaarse vluchtelingen in België (© Gazet Van Antwerpen)

Hongaren op de vlucht

Het gebruik van de kwestie-Hongarije om het politieke gehacketak in de schoolstrijd te stofferen, verdween echter grotendeels toen de eerste Hongaarse vluchtelingen in België arriveerden en de gevolgen van de Hongaarse crisis concreet zichtbaar werden.⁽¹³⁾

In de onmiddellijke nasleep van de opstand vluchtten immers naar schatting 200.000 Hongaren uit hun land. De overgrote meerderheid kwam terecht in opvangcentra in het neutrale buurland Oostenrijk. Naast Oostenrijk stond ook het communistische Joegoslavië in voor de opvang van goed 20.000 Hongaren. De Joegoslavische partijleider Tito zette hiermee andermaal zijn eigenzinnige en onafhankelijk koers ten opzichte van Moskou in de verf.

Niet alleen het plotse opduiken en de omvang van die vluchtelingenstroom, maar vooral ook de politieke dimensie ervan maakten dat de gevluchte Hongaren in een aantal landen fundamentele verschuivingen in het immigratiebeleid bewerkstelligden. In de retoriek van de Koude Oorlog werd het communisme namelijk steeds in contrast gesteld met het beginsel van de individuele vrijheid. De opvang en beloning van de Hongaren die het communisme ontvluchtten konden anno 1956 concreet de superioriteit van het Westen aantonen. Die politiek context leidde er bijvoorbeeld toe dat werd afgestapt van de individuele asielaanvraag. Typerend was evenzeer dat de Verenigde Staten, op aansturen van president Eisenhower, voor het eerst beslisten om vluchtelingen op te nemen: de Hongaren werden immers veeleer beschouwd als anticommunisten dan wel als immigranten. Die actieve participatie van de Amerikaanse overheid bij de opvang van 32.000 Hongaarse vluchtelingen was een precedent dat tot 1980 het Amerikaanse vluchtelingenbeleid bepaalde.⁽¹⁴⁾

Ook in ons land, waar de regering in november 1956 al besliste om 4000 Hongaarse vluchtelingen op te vangen, leidde die politieke dimensie tot een aangepast immigratiebeleid. Sinds de jaren 1930 hanteerde België inzake immigratie haast exclusief economische argumenten. Behoudens uitzonderingen die de regel bevestigden, konden immigranten in ons land enkel terecht in het zogenaamde gastarbeidersstelsel. Dit hield in dat alleen diegenen die konden werken in de prioritaire sectoren waarin niet voldoende Belgische arbeidskrachten voorhanden waren - in de praktijk voornamelijk de mijnsector - werden toegelaten. Niet alleen de toelating, maar evenzeer het verblijf was gelieerd aan economische belangen. Pas nadat een immigrant tien jaar in die prioritaire sectoren had gewerkt, mocht hij ook in andere sectoren aan de slag. Bovendien werd hem het recht op een werkloosheidsuitkering ontzegd: *“Een werkloze gastarbeider was een contradictio in adjecto: indien de immigrant niet meer beantwoordde aan een economische nood hoorde hij te verdwijnen.”*

Van dit beleid werd in 1956 dus voor het eerst afgeweken. Er werd niet alleen vrij snel beslist om 4000 Hongaren op te vangen, maar in de Kamer verklaarde de socialistische minister van Arbeid Léon-Eli Troclet expliciet dat *“le mécanisme des emplois prioritaires ne devait pas jouer en l'occurrence [...] permettant donc à ces travailleurs d'accéder à tous les emplois, et de*

préférence aux emplois qui correspondent à la qualification qu'ils avaient acquise en Hongrie même".⁽¹⁵⁾ Het niet reglementeren van de tewerkstelling, de afwezigheid van enige selectie en het recht op familiehereniging onderstreepten het expliciet humanitaire karakter van de hele operatie. Hoe uitzonderlijk dit was bleek vooral uit het feit dat die 'voorrechten' al niet meer golden voor de Hongaren die niet tot die eerste groep van 4000 Hongaren behoorden. Het aantrekken van nieuwe Hongaren in de loop van 1957 gebeurde trouwens vooral op aandringen van het mijnpatronaat.⁽¹⁶⁾ De 1500 Hongaren die in mei-juni 1957 naar België kwamen werden in Joegoslavische kampen geselecteerd door een Belgische rekruteringsmissie en dienden ook een contract te tekenen "*waarbij ze zich ertoe verbonden te werken in de prioritaire sectoren (een 30-tal beroeps categorieën en de mijnsector)*". Evenals de andere immigranten hadden zij geen recht op werkloosheidssteun. Een derde contingent van 1000 Hongaren dat in de herfst van 1957 vanuit diezelfde kampen naar ons land kwam, moest zelfs exclusief in de mijnsector tewerkgesteld worden. Een aantal onder hen weigerde dit evenwel bij aankomst, waarop ze toch in andere prioritaire sectoren aan de slag konden. Voor negen onder hen eindigde dit verzet echter in een repatriëring naar Joegoslavië!

Minstens 700 van de in totaal 7000 Hongaarse vluchtelingen die in 1956-1957 in België werden opgevangen, reisden al snel door naar andere landen of keerden terug naar hun vaderland. Tegen eind 1958 zorgde de slechte economische conjunctuur ervoor dat het onderscheid tussen de verschillende groepen Hongaren werd weggewerkt en dat een liberalisering werd doorgevoerd. Maar "*deze liberalisering had nog weinig te maken met de specifieke politieke dimensie van het Hongaarse vluchtelingendossier. Niet alleen de Hongaarse vluchtelingen, maar ook onder meer alle Oost-Europeanen die naar aanleiding van de wereldtentoonstelling in 1958 asiel hadden verkregen werd een uitgebreid, zoniet integraal arbeidsrecht toegekend*".⁽¹⁷⁾

Après coup: enkele Hongaarse Vlamingen blikken terug

De Hongaarse opstand en de hele vluchtelingenproblematiek was uiteraard niet zo helder en eenduidig als dit relaas veronderstelt, laat staan dat het door de Hongaarse vluchtelingen zelf als dusdanig werd beleefd. Om zicht te krijgen op de gelaagdheid en diversiteit van historische gebeurtenissen en/of fenomenen en vooral ook op de contouren van de individuele beleving ervan, is mondelinge geschiedenis een schitterend hulpmiddel. De voorbije decennia wordt deze onderzoekstechniek dan ook steeds frequenter gehanteerd. De - intussen heel omvangrijk geworden - methodologische literatuur geeft nochtans terecht aan dat het (re)construeren van het verleden aan de hand van getuigenissen helemaal niet evident is.⁽¹⁸⁾ Dat blijkt ook duidelijk uit dit kleinschalig onderzoek waarbij zestien voormalige Hongaarse vluchtelingen werden geïnterviewd. Niet alleen betreft het een beperkte groep, maar bovendien was er ook geen sprake van een strategisch selectie.⁽¹⁹⁾ De transcripties zijn als geheel dan ook vooral een aardig 'document humain'.⁽²⁰⁾

Een eerste vaststelling is dat de respondenten de Hongaarse opstand vooral duiden als een aanleiding en niet zozeer als de reden voor de vlucht naar het Westen: *"In 1956 waren de grenzen open en iedereen die wou kon inpakken en gewoon vertrekken, er was geen enkele controle aan de grensposten. Veel mensen zijn toen vertrokken om die reden alleen al, omdat het kon."* Hoewel een aantal respondenten te kennen gaven dat ze als student - los van een al dan niet actieve deelname aan de opstand - vreesden voor eventuele repercussies, blijkt toch overduidelijk dat vooral de belabberde sociaal-economische situatie hen deed vluchten. Elk op hun manier benadrukten de respondenten dat het *"ginder heel slecht ging"*, dat ze *"eten hadden maar dat was ook alles"*, dat *"het onderwijs slecht was"*, dat *"iemand die in '56 niet aangesloten was bij de socialistische partij geen kans maakte op sociale promotie"*, dat velen *"alles kwijt waren, hun eigendommen, hun boerderij, ... ze hadden niets"*. Daartegenover stond een bijzonder rooskleurige beeldvorming over de mogelijkheden die voor het grijpen lagen in het Westen: *"De mensen hoorden via via dat in het Westen alles goed was en iedereen vrij."* Eén van de respondenten herinnerde zich hoe dit soort beelden werd verspreid via radio Free Europe, die tevens *"sterk opstookte tegen het communistische regime"*.

Opmerkelijk is dat niet alleen de opstand zelf in de herinnering van de voormalige vluchtelingen zo goed als afwezig is, maar ook de grensovertocht en het leven in de kampen. Sommigen maken gewag van mijnevelden in de grensstreek en van het betalen van lokale gidsen om heelhuids over de grens te komen. Voor eind december 1956 was er evenwel geen sprake van controle. Men kon bijvoorbeeld gewoon met de trein Boedapest-Wenen de grens over. Eén respondent had minder geluk. Hij nam die bewuste trein te laat en kon aan de opnieuw geoperationaliseerde grenscontrole geen papieren voorleggen. Hij geeft aan dat men vanaf dat ogenblik enkel nog probleemloos te voet de Joegoslavische grens kon oversteken, tot ook daar, naar analogie met de Oostenrijkse grens, de controles opnieuw werden ingevoerd én *"naar het schijnt terug landmijnen werden geplaatst in de grensstreken"*.

Het beperkt aantal interviews maakt dat we geen representatief beeld hebben, maar het is toch opvallend dat alle respondenten die in Oostenrijk werden opgevangen, benadrukken hoe goed die opvang georganiseerd was. *"Er was natuurlijk de financiële steun van de UNO, maar ook de Oostenrijkers zelf waren zeer gul."* De twee respondenten die in Joegoslavië terecht kwamen herinnerden zich dat ze *"5 dollar kregen per dag, per persoon"*, wat absoluut niet volstond voor een menswaardige opvang. Vooral het eten liet blijkaar te wensen over: *"Slecht. Op een dag hebben we rijst gekregen, die zeker niet in water gekookt werd, maar in petrol, zo stinken!"*

Dergelijke 'kamplegendes' kunnen bezwaarlijk de sfeer bevorderd hebben. Hoe dan ook, in alle kampen werd, onder coördinatie van het Hoog Commissariaat voor de Vluchtelingen, snel werk gemaakt van de verspreiding van de Hongaarse vluchtelingen over 35 landen. De manier waarop dit gebeurde verschilde blijkaar van kamp tot kamp. Sommigen herinneren zich dat op een soort centraal plein werd afgeroepen *"dat ze bijvoorbeeld 10 plaatsen voor Nieuw-Zeeland hadden, 20 plaatsen voor Zuid-Afrika, 4 voor Bra-*

zilië, enzovoorts”, terwijl anderen aangeven dat er “voor elk land een bureau was. Als iemand naar Amerika, Duitsland of Frankrijk of noem maar op wou, moest hij zich daar aanmelden”. Dit beeld strookt met het feit dat er bij de eerste grote golf vluchtelingen totaal geen sprake was van selectie: “Het was fantastisch. [...] Op dat moment had je de macht om te beslissen over de rest van je leven. Je kon gaan naar waar je wou.” Uit de getuigenissen blijkt evenzeer dat die vrijheid verdween voor de latere contingenten Hongaarse vluchtelingen. Bij hen was er wel degelijk sprake van ‘delegaties’ vanuit de respectievelijke landen die actief op zoek waren naar mensen - lees arbeidskrachten.

Behalve voor die laatste contingenten die gewoon weg wilden uit de kampen - “ik koos België omdat ik rap weg wou zijn van de miserie” - stelt zich uiteraard de vraag waarom geopteerd werd voor België? Sommigen geven aan dat die keuze ‘eerder toevallig’ werd gemaakt omdat ze bijvoorbeeld wisten dat “België een heel grote kolonie had en dus wellicht welvarend was”. Die beeldvorming werd echter ook gevoed door de talloze rechtstreekse contacten tussen Hongaren en gezinnen in België: in de jaren 1920 en later werden immers in verschillende landen van West-Europa kinderen uit het door hongersnood geteisterde Hongarije opgevangen. In het katholieke Vlaanderen kenden die acties een groot succes, niet in het minst door de oproepen vanop de preekstoel om ‘die Hongaarkens’ als geloofsgenoten te hulp te komen. Dit maakte dat talloze families in Vlaanderen reeds voor 1956 een specifieke, gepersonaliseerde band hadden met Hongarije. In tegenstelling tot bijvoorbeeld ‘de kinderen van de Spaanse burgeroorlog’ werd echter nog geen onderzoek verricht naar ‘de kinderen van de Hongaarse hongersnood’ in het interbellum.⁽²¹⁾

Uit de getuigenissen blijkt trouwens duidelijk dat die voorafgaande contacten tussen Vlaanderen en Hongarije een aanzienlijke impact hadden op de keuze van de Hongaren voor België. Ondanks de beperkte steekproef is het opvallend hoe alomtegenwoordig die contacten - “we waren altijd in correspondentie gebleven” - waren. Dit kon ook indirect via “een schoolkameraad die in 1948 al naar België was geweest” of een “leraar die in de jaren 1920 in België was geweest en daar geregeld over sprak”.

De Hongaarse vluchtelingen kwamen per trein aan in ons land en werden aanvankelijk opgevangen in een voormalige kazerne in Spa. Iets later werden ook de kazernes van Saive en Tongeren in gereedheid gebracht om vluchtelingen op te vangen. Het enthousiasme waarmee de vluchtelingen in België werden ontvangen, vertaalde zich in heel België in solidariteitsacties die grote indruk maakten op de Hongaarse vluchtelingen. Ze beseften al snel dat ze werden beschouwd als “helden van de strijd tegen het communisme”, maar “dit was natuurlijk een interpretatie van de gebeurtenissen achteraf. Op het moment van onze vlucht stonden wij er niet bij stil of wij tegen het communisme aan het strijden waren. Alles is vrij spontaan gebeurd, maar in de ogen van deze mensen was het wel belangrijk dit anders te zien”. Dit gaf soms aanleiding tot vervelende situaties. Eén respondent herinnert zich bijvoorbeeld een benefietavond in het Gentse Sint-Barbaracollege: “Zonder voorbereiding vroeg men ons

de nationale hymne te zingen. Wij kenden de tekst niet en de hele groep stond daar pijnlijk met zijn mond vol tanden."

Eén van de meest opvallende solidariteitsacties was zonder twijfel de 'Week van de ontbering', waarbij het Belgische Rode Kruis iedereen opriep *"ten koste van een vrijwillig getrooste opoffering van een overbodig genoeg, waarvan de gelijke waarde zal gestort worden aan het Rode Kruis, hun medewerking (te) verzekeren aan de internationale hulpactie"*.⁽²²⁾ Onder andere via die actie slaagde het Rode Kruis erin om alle vluchtelingen in Spa en andere opvangplaatsen te voorzien van 'pakketjes met kledingstukken' en vooral de fel gesmaakte extra uitdelingen van 'heerlijke chocolade'. Wat de meesten van hen echter vooral bijbleef was het feit dat ze in België tussen bepaalde uren vrij waren om te wandelen in en rond Spa.

Het gunstige klimaat in het opvangcentrum en de talloze solidariteitsacties brachten evenwel geen structurele oplossing. Daartoe was het cruciaal dat op grote schaal gehoor werd gegeven aan de oproepen van de regering en de vakbeweging om Hongaarse vluchtelingen werk te geven. De vluchtelingen zelf herinneren zich in dat verband vooral de door de regering gefinancierde vluchtelingencomités *"die werk zochten voor ons en alle dagen werden een 10, 20 mensen bezocht door verschillende dorpen en steden. Diegenen die getrouwd waren kregen voorrang"*. Als 'politieke vluchtelingen' vonden de respondenten het blijkbaar heel normaal dat zij onmiddellijk een integrale verblijfvergunning kregen, dat ze recht hadden op een werkloosheidsuitkering en een verzekering tegen ziekte en invaliditeit. Gelijk hadden ze, maar voor de hand liggend was het geenszins. De Hongaarse vluchtelingen hadden vooral geluk dat de tewerkstellingspolitiek een gunstig effect had, want na de grote piek van solidariteitsacties eind 1956-begin 1957, taande de belangstelling vrij snel. We stelden reeds dat de Hongaren die na het eerste contingent, dus na april 1957, naar België kwamen, behandeld werden zoals andere 'gastarbeiders', met alle beperkingen van dien. De facto werden trouwens ook de Hongaren van het eerste contingent als dusdanig gepercipieerd. Eén van de respondenten keerde bijvoorbeeld op eigen kracht terug naar Spa, nadat hij in Antwerpen een tijd had gewerkt in een familiebedrijfje dat kaas maakte: *"Na veertien dagen heb ik hen gevraagd hoe het zou aflopen, want ik had altijd gezegd dat ik naar school wou gaan. Zij hebben gezegd: jij moet eerst de taal leren en na een jaar kun je als je wilt naar de avondschool gaan. Ik woonde niet bij die mensen, maar wel bij een meestergast die veel kinderen had en met één van die kinderen sliep ik op een kamer. Toen besefte ik dat dit een manier was om mij te gebruiken als goedkope arbeidskracht."* Terug in Spa was het tij al aan het keren. Als zestienjarige kwam hij daardoor terecht in *"de mijnhuizen"*. Na acht maanden dienst in de mijn van Zwartberg kreeg hij via via een stek in een door Caritas Catholica beheerd Hongaars Huis in Turnhout. Daar volgde hij een opleiding waarmee hij uiteindelijk als zeeman aan de slag kon. Andere respondenten betwijfelen trouwens of alle gelden die via de talloze solidariteitsacties werden ingezameld ook effectief de vluchtelingen ten goede kwamen: *"Als wij slechts 10% zouden hebben ontvangen van wat allemaal in onze naam is ingezameld, dan hadden wij nooit meer moeten werken."*

BLOEDEND HONGARIJE

Kommilito, Kommilitoneske,

30.000 vluchtelingen uit het ontredderd Magyarenland vinden gastvrijheid in het Westen. Onder hen : honderden studenten, voor wie de weg terug naar de universiteiten in eigen land, lange maanden versperd kan blijven.

OP ZONDAG 4 NOVEMBER te 7 uur 57 slingerde radio-kóssuth deze noodkreet in de eter :

"Helpt Hongarije, helpt het Hongaarse volk, helpt de schrijvers, de geleerden, de arbeiders, de Hongaarse boeren. Helpt onze intellectuele arbeiders :

Ter Hulp ! Ter Hulp !

Studenten : ons antwoord !

dat is : de verantwoordiging over het moordlustig Russisch Ingrijpen, te Brussel gemanfesteerd !

dat is : de ronseling van materiële en medische hulp !

dát is : wat ieder volgens eigen overtuiging en beschouwing voor de strijd heeft ingezet !

Er kan meer !

de oproep van de vrijheidsstrijders, kunnen wij, studenten op eigen manier beantwoorden. De N. S. G. stelt voor :

De Studentengemeenschap neemt twee Hongaarse meisjesstudenten aan !

dit zal ons een fierheid zijn !

door een kleine vrijwillige bijdrage, kan ieder van ons helpen instaan voor het onderhoud, het verblijf, de kleding, de studie.

wanneer u ernstig voor deze zaak te vinden zijt, vul dan onderstaande verklaring in. Daardoor verbindt u zich, geheel vrijwillig, maandelijks 20 fr. over te hebben voor het onderhoud van de Hongaarse studentinnen. Dit tot de geldelijke middelen voldoende zullen zijn (max. 6 maanden). N. S. G. Postcheckrekening nr 4817.26.

VERKLARING

Ik wens in te staan voor het helpen dragen van de onderhoudskosten van twee Hongaarse studentinnen gedurende dit akademisch jaar.

Ik verbind me derhalve, geheel vrijwillig, gedurende max. 6 maand een maandelijke bijdrage te leveren van 20 fr.

NAAM en VOORNAAM :

ADRES :

FAKULTEIT :

JAAR

Handtekening,

wil de ingevulde verklaring afgeven samen met een eerste bijdrage van 20 fr.

*Pamflet met een oproep tot financiële steun voor Hongaarse meisjesstudenten
(archieff Universiteit Gent, fonds Pamfletten, nr. 2348)*

De beleving en interpretatie van de opvang en steun is uiteraard hoogst subjectief. Eén specifieke groep vluchtelingen kan echter moeilijk ontkennen dat ze een heel uitzonderlijke voorkeursbehandeling kregen, en dat waren de Hongaarse vluchtelingen-studenten. Vanuit de diverse kampen werden ze al snel gecentraliseerd in Wenen, waar een Coordinating Committee International Relief for Hungarian Students actief op zoek ging naar studiebeurzen in diverse landen. In België werd daaraan snel gevolg gegeven. Zo hielden de rectoren van de universiteiten van Luik, Gent, Brussel en Leuven eraan in een gezamenlijk schrijven van 7 december 1956 de socialistische minister van Onderwijs Leo Collard te bedanken; door zijn toedoen werd namelijk een som van 1.300.000 frank vrijgemaakt, bovenop de 500.000 frank die ze reeds ter beschikking hadden *“pour assister financièrement les étudiants hongrois récemment réfugiés dans notre pays”*.⁽²³⁾ Hoewel de schoolstrijd ook hier kleine sporen naliet⁽²⁴⁾, werd aan alle universiteiten toch snel werk gemaakt van speciale huisvestingsprogramma's, taallessen en sociale begeleiding. Onder de respondenten bevonden zich drie van de twaalf Hongaarse studenten die tijdens het academiejaar 1956-1957 werden ingeschreven aan de Gentse universiteit. Hun herinneringen zijn niet alleen analoog, maar stroken ook met controleerbare gegevens. *“We kregen van de Universiteit Gent elk een studiebeurs van 3.000 frank per maand, en dit gedurende 3 maanden. Dit vonden we eigenlijk een vrij groot bedrag. Om even te vergelijken: postbodes verdienden toen ongeveer hetzelfde. [...] We hadden geen last van allerlei papierwerk, meer nog, we moesten bijna niets doen. De sociaal assistente van de Universiteit heeft eigenlijk alles voor ons geregeld [...] We waren aanvankelijk ook voor de studenten hier een unicum. Ze sleurden ons overal mee naartoe [...] We moesten werkelijk met alles meedoen! Alles was echt nieuw voor ons: de omgeving, de mensen, de gewoontes.”*

De universiteit zorgde aanvankelijk voor huisvesting *“in de jeugdherberg in de Sint-Pietersabdij”* en bij particulieren. De Hongaarse studenten slaagden er echter heel snel in om volledig zelfstandig te leven: *“Geleidelijk aan ging het nieuwe er af.”* Enkel voor het vak ‘Duitse taal’ onderscheidden ze zich nog een tijdlang van hun medestudenten. Ter vervanging van het Duits konden zij immers opteren voor *“een examen over de Hongaarse taal”*, omdat zij al het Nederlands moesten leren.⁽²⁵⁾ Precies de snelheid en performantie waarmee zij Nederlands leerden maakte - uiteraard in combinatie met hun hogere opleiding waardoor ze snel terecht konden op de arbeidsmarkt - dat zij zich wellicht nog sneller dan hun Hongaarse lotgenoten integreerden. Vrijwel alle respondenten benadrukten heel sterk dat het aanleren van de taal de voornaamste hefboom was tot integratie. Sommigen haalden ook het belang van hun geloof aan voor een snelle integratie in het overwegend katholieke Vlaanderen. Opmerkelijk daarbij is dat een aantal van die respondenten daaraan de redenering koppelde dat de integratie van ‘Noordafrikanen’ mutatis mutandis hoogst problematisch, zonet ‘onmogelijk’ is.⁽²⁶⁾

Indirect blijkt wrevel de grootste reden waarom deze Hongaarse Belgen dergelijke standpunten verkondigen: vandaag kunnen *“economische toeristen uit de hele wereld”* de Belgische nationaliteit heel eenvoudig en snel verwerven, terwijl zij als *“echte politieke vluchtelingen”* heel wat inspanningen leverden om zich te integreren en desondanks gecon-

fronteerd werden met omslachtige en dure administratieve procedures. Het is triest, maar toch blijkt ook hieruit dat deze Hongaarse vluchtelingen van weleer zich volledig geïntegreerd hebben.⁽²⁷⁾ Zij gaan nog wel geregeld op vakantie naar Hongarije, maar doorgaans hebben hun kinderen en vooral hun kleinkinderen niet langer een speciale band met het land of de Hongaarse cultuur. Hoewel een aantal van de respondenten door te vluchten “*familiale banden*” hebben gemist, benadrukken ze toch elk op hun manier dat ze in België “*meer kansen en mogelijkheden*” hebben gehad om zich te ontwikkelen dan ze ooit konden hebben in Hongarije. De nakende toetreding van Hongarije tot de Europese Unie wordt door een aantal respondenten dan ook expliciet toegejuicht.

Met dank aan Prof. Dr. Bruno De Wever (UGent), Piet Creve (Amsab), Luc Peiren (Amsab), de respondenten (Zoltán Losonczy, Eva Kovacs, Tibor Chovanetz, Oskár Kállay, Jenő Szabo, Lajos Pál, Judit Pál, Istvan Kovacs, József Knoll, Ilona Bodi, Feri Szapinsky, Gizela Molnár-Telekesi, Biro Ferenc, Laszlo Budai-Kis, L. Gyalog-Balaton, Pál Zoltán) en de studenten uit de tweede kandidatuur Geschiedenis van de UGent die ervoor opteerden om in het eerste kwartaal van 2003 in het kader van hun oefening ‘Mondelinge Geschiedenis’ een voormalige Hongaarse vluchteling te interviewen. Omdat een aantal respondenten hun verhaal liever niet gepubliceerd zagen, werden in de tekst geen namen weerhouden.

- (1) Uit een manifest naar aanleiding van de 30e verjaardag van de Hongaarse opstand, ondertekend door 120 dissidenten uit Hongarije, de DDR, Tsjecho-Slowakije en Polen. Geciteerd in *De Morgen*, 23.10.1986.
- (2) Zie B. LAZITCH, *Le rapport Khrouchtchev et son histoire*, Paris, 1976.
- (3) J. GOTOVITCH, P. DELWIT & J.-M. DE WAELE, *L'Europe des communistes*, Bruxelles, 1992, pp. 194-220.
- (4) Cf. Varsovie, Budapest: la déstalinisation en pratique. In: H. CARRÈRE D'ENCAUSSE, 1956, *La déstalinisation commence*, Bruxelles, 1984, pp. 60-63.
- (5) Voor die voorgeschiedenis zie de standaardwerken B. KOVRIG, *Communism in Hungary. From Kun to Kádár*, Stanford, 1979 & M. MOLNAR, *De Béla Kun à János Kádár. Soixante-dix ans de Communisme hongrois*, Paris, 1987.
- (6) Zie F. FEHÉR & A. HELLER, *Hungary 1956 Revisited*, London, 1983.
- (7) Y. VANDEN BERGHE, *Zeventig jaar Koude Oorlog 1917-1987*, Leuven-Amersfoort, 1987, p. 89.
- (8) I. OLLEVIER, *De laatste communisten. Hun passies, hun idealen*, Leuven, 1997, p. 200.
- (9) Zie diverse brieven in Amsab, Archief Belgische Unie voor de Verdediging van de Vrede, citaat: Brief van Rik de Roover aan de Belgische Unie voor de Verdediging van de Vrede, 10 december 1956.
- (10) Voor het relaas van die acties in de toenmalige pers zie W. JANSSEN, *De Belgische publieke opinie en de Hongaarse opstand, 1956*, K.U.Leuven, 1979 en B. DAVERVELDT, *De Gentse pers en haar houding ten opzichte van de gebeurtenissen in Hongarije, 4 april 1945-23 november 1956*, Universiteit Gent, 1993.
- (11) B. VAN HOORICK, *In tegenstroom. Herinneringen 1919-1956*, Gent, 1982, p. 287. Zie ook L. PEIREN, *De Communistische Partij van België gedurende de Koude Oorlog 1944-1968*. In: M. VAN DEN WIJNGAERT en L. BEULLENS (eds.), *Oost West West Best. België onder de Koude Oorlog 1947/1989*, Tielt, 1997, p. 194. De KP hanteerde al snel een soort ‘calimeroretoriek’, waarbij gesuggereerd werd dat de VS de hele beeldvorming controleerde: “Indien wij de anti-sovjet-kwakkels over Hongarije hadden willen navertellen, zou deze brochure er ongetwijfeld heel wat luxueuzer uitgezien hebben en zou het vast niet aan dollars hebben ontbroken om de uitgave te bekostigen”. Zie P. JOYE, *Terug uit Hongarije*, 1956, p. 1.

- (12) Zie J. TYSENS, *De schoolkwesie in de jaren vijftig. Van conflict tot pacificatie*, Brussel, 1997.
- (13) Zie P. CREVE, Vroeg invallende winters. België en de Hongaarse en Tsjecho-slovaakse crisissen van 1956 en 1968. In: M. VAN DEN WIJNGAERT en L. BEULLENS (eds.), *Oost West West Best. België onder de Koude Oorlog 1947/1989*, Tiel, 1997, pp. 111-114.
- (14) Zie G. LOESCHER & J. A. SCANAN, *Calculated Kindness: refugees and America's Half-Open Door, 1945 to the Present*, New York-London, 1986.
- (15) Geciteerd in F. WERBROUCK, *Les réfugiés politiques hongrois en Belgique, en 1956-1967, leur accueil, leur intégration*, ULB, licentiaatsverhandeling, 1992, p. 15.
- (16) De spanningen tussen Italië en België rond het migratiedossier waren niet vreemd aan het stijgende gebrek aan arbeidskrachten in de mijnsector. Zo werd rekrutering in Italië tussen 1953 en 1955 door de Italiaanse overheid verboden zolang de discriminatie van immigranten in België niet werd weggewerkt. De verschrikkelijke mijnramp van Marcinelle in 1956 gooide uiteraard olie op het vuur, waarbij de Italiaanse krant *Il Popolo* bijvoorbeeld eiste dat alle Italiaanse mijnwerkers uit het buitenland zouden worden teruggeroepen. Zie M. DUMOULIN, *Pour une histoire de l'immigration italienne en Belgique, 1946-1956*. In: R. AUBERT (ed.), *L'immigration italienne en Belgique. Histoire, langues, identité*, Louvain-La-Neuve-Brussel, 1985, pp. 27-52 en A. MORELLI, *Ca ressemble à l'Italie: spécificités de l'habitat italien en Wallonie et à Bruxelles*, Brussel, 1991.
- (17) Dit hele stuk steunt op F. CAESTECKER, *De opvang in 1956-1957 van Hongaarse vluchtelingen in België, een katalysator voor een liberaler vluchtelingenbeleid?* In: *Bijdragen. Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog* (Speciaal nummer 1995), pp. 89-103 (citaten, p. 92, 98, 100). Zie ook F. CAESTECKER, *Vluchtelingenbeleid in de naoorlogse periode*, Brussel, 1992 en F. CAESTECKER, *Alien policy in Belgium, 1840-1940: the creation of guest workers, refugees and illegal aliens*, New York, 2000.
- (18) Voor een recente en heldere introductie zie B. DE WEVER EN P. FRANÇOIS, *Gestemd verleden. Mondelinge geschiedenis als praktijk*, Brussel, 2003.
- (19) De adressen van de respondenten werden bekomen met de hulp van de Vlaams-Hongaarse vriendenkring. Dit impliceert geenszins dat alle respondenten ook effectief lid zijn van die vereniging.
- (20) Naar H. BALTHAZAR, Inleiding. In: E. LABALOS-PEREZ EN F. VITORIA-GARCIA, *Los Niños. De kinderen van de Spaanse Burgeroorlog in België 1936-1939*, Gent, 1994.
- (21) Typerend is dat één van de respondenten over de opvang van Hongaarse kinderen in de jaren 1920 opmerkte: "Gelijk de Spaanse kinderen. Dat is juist hetzelfde."
- (22) Uit een bericht 'Hulp aan Hongarije' dat door het Belgische Rode Kruis werd overgemaakt aan de Gentse Universiteit om het overal ad valvas uit te hangen. Archief Universiteit Gent, Fonds Kabinet van de Rector, Dienst voor academische aangelegenheden, 232/1.
- (23) Afschrift van die brief in Archief Universiteit Gent, Fonds Kabinet van de Rector, Dienst voor academische aangelegenheden, 232/1.
- (24) Zo meende de Gentse oud-rector Gilis begin januari 1957 niet te kunnen ingaan op de vraag van de Katholieke Universiteit Leuven-Hulp aan de Hongaarse Jeugd in Ballingschap om lid te worden van het Beschermend Comité. Enkel indien de rectoren van Luik en Brussel ditzelfde lidmaatschap aanvaardden wilde hij op die beslissing terugkomen. Zie correspondentie in Archief Universiteit Gent, Fonds Kabinet van de Rector, Dienst voor academische aangelegenheden, 232/1.
- (25) Zie Archief Universiteit Gent, Verslagen Raad van Bestuur Rijksuniversiteit Gent, zitting 14 mei 1958.
- (26) Het dient benadrukt dat die 'stelling' werd geponeerd door een aantal en dus helemaal niet door alle respondenten.
- (27) Ook uit onderzoek omtrent Hongaarse vluchtelingen in de Verenigde Staten blijkt dat hun inspanningen om te integreren hoogst succesvol waren. Zie F. WERBROUCK, *Les réactions de l'opinion publique et du monde politique belge face à la révolution Hongroise de 1956*. In: *Bijdragen. Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog* (Speciaal nummer 1995), p. 83. Eén van de respondenten verduidelijkt zijn huidige band met Hongarije als volgt: "Wanneer België tegen Hongarije speelde in de voetbal en Hongarije won, dan ging ik naar mijn zoon en zei ik hoe goed wij het toch gedaan hadden. Wanneer België won, belde ik naar mijn schoonbroer in Hongarije om te vragen wat hij nu van ons dacht."